

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ, ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.9.07

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.3.1>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Джежик О. В.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології*

Національного університету «Одеська юридична академія»

Шмаленко Ю. І.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри психології*

Національного університету «Одеська юридична академія»

Самара О. Є.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТНОПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТІВ У КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ: ІНДИВІДУАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ, ПСИХОТЕРАПІЇ, ПСИХОПРОФІЛАКТИКИ, СКЛАДАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТА ПСИХОКОРЕКЦІЙНИХ ПРОГРАМ

ETHNOPSYCHOLOGY OF CONFLICTS IN THE CONTEXT OF THE HISTORY OF PSYCHOLOGY: INDIVIDUAL DIFFERENCES AND POSSIBILITIES FOR PSYCHOLOGICAL COUNSELING, PSYCHOTHERAPY, PSYCHOPROPHYLAXIS, DEVELOPMENT OF TRAINING AND PSYCHOCORRECTIVE PROGRAMS

У статті розглянуто етнопсихологічні чинники конфліктів у контексті історії розвитку психологічної науки та сучасних тенденцій у вищій освіті.

Підкреслено, що конфлікти між представниками різних етнічних груп зумовлені як соціокультурними відмінностями, так і індивідуально-психологічними характеристиками особистості, що визначають способи реагування на стресові ситуації та механізми міжособистісної взаємодії.

Особливу увагу приділено диференціальним аспектам, в тому числі ролі темпераменту, рис характеру, рівня емоційної стабільності, стилів поведінки у конфлікті, що набуває актуальності в умовах глобалізаційних процесів і посиленої міжкультурної комунікації.

У статті також окреслено еволюцію наукових підходів до розуміння конфлікту: від класичних концепцій кінця XIX – початку XX століття до сучасних міждисциплінарних досліджень, які інтегрують досягнення етнопсихології, історії психології та психології конфлікту.

Наголошено на важливості створення навчальних курсів з основ психологічного тренінгу для здобувачів вищої освіти спеціальності «Психологія», які б формували не лише теоретичні знання, а й практичні навички здійснення психопрофілактики конфліктних ситуацій у мультикультурному середовищі.

Підкреслено необхідність формування у здобувачів вищої освіти базових знань про теоретичні засади, принципи, методи та напрями психопрофілактичної роботи, опанування ними вмінь самостійної організації психотерапевтичного процесу, поетапної взаємодії з клієнтом, а також розвиток практичних навичок застосування психокорекційних технік у роботі з різними видами поведінкових та емоційних порушень.

Запропоновано авторське бачення інтеграції етнопсихологічних знань у систему підготовки психологів через соціально-психологічні тренінги, психологічне консультування та психокорекційні практики, що підвищує рівень професійної компетентності майбутніх фахівців.

Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти, а також у практичній діяльності психологів-практиків під час здійснення психологічного консультування, проведення соціально-психологічних тренінгів та психокорекційної роботи.

Ключові слова: етнопсихологія, психологія конфлікту, історія психології, індивідуальні відмінності, диференціальна психологія, основи психологічного тренінгу, психокорекція, психотерапія, психопрофілактика, психологічне консультування.

The article examines the ethnopsychological factors of conflicts in the context of the history of psychological science and current trends in higher education.

It is emphasized that conflicts between representatives of different ethnic groups are caused by both sociocultural differences and individual psychological characteristics of personality, which determine ways of responding to stressful situations and mechanisms of interpersonal interaction.

Particular attention is paid to differential aspects, including the role of temperament, character traits, level of emotional stability, and styles of behavior in conflict, which is becoming increasingly relevant in the context of globalization processes and enhanced intercultural communication.

The article also outlines the evolution of scientific approaches to understanding conflict: from classical concepts of the late 19th and early 20th centuries to contemporary interdisciplinary studies that integrate the achievements of ethnopscychology, the history of psychology, and conflict psychology.

The importance of creating training courses on the basics of psychological training for higher education students majoring in psychology was emphasized, which would form not only theoretical knowledge but also practical skills for the psychoprophylaxis of conflict situations in a multicultural environment.

The need to provide higher education students with basic knowledge of the theoretical foundations, principles, methods, and directions of psychocorrectional work was emphasized, primarily the basics of organizing the psychocorrectional process, the stages of interaction with the client, as well as the development of practical skills in applying psychocorrectional techniques in working with various types of behavioral and emotional disorders.

The author's vision of integrating ethnopscychological knowledge into the system of training psychologists through social and psychological training, psychological counseling, and psychocorrectional practices is proposed, which increases the level of professional competence of future specialists.

The results of the study can be used in the educational process of higher education institutions, as well as in the practical activities of practicing psychologists during psychological counseling, social and psychological training, and psychocorrectional work.

Key words: ethnopscychology, conflict psychology, history of psychology, individual differences, differential psychology, fundamentals of psychological training, psychocorrection, psychotherapy, psychoprophylaxis, psychological counseling.

Вступ. У контексті сучасних міжетнічних конфліктів особливо актуальним стає комплексний підхід – що об'єднує етнопсихологію, історію психології, психологію конфлікту, диференціальну психологію, а також методики проведення психологічного тренінгу й складання психокорекційних програм. Розуміння історичного коріння наукових ідей дозволяє краще інтерпретувати сучасні підходи до конфліктології, з урахуванням культурних особливостей. Аналіз індивідуальних відмінностей підкреслює неоднорідність реакцій на конфлікт, а інтервенції у вигляді психологічного консультування, психопрофілактики, психотерапії, психологічних тренінгів і психокорекції мають потенціал зменшення міжетнічної напруги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика конфліктів у міжетнічному середовищі та їх психологічних чинників активно вивчається сучасними дослідниками, проте й надалі залишається багато відкритих питань, що потребують теоретичного та практичного уточнення. Загалом вчені зосереджують увагу на вивченні психологічних особливостей міжкультурної комунікації та шляхів подолання міжособистісних і міжгрупових суперечностей. Зокрема, у працях Т. Титаренка акцентовано увагу на впливі ціннісних орієнтацій та соціально-психологічних ресурсів на регуляцію конфліктної поведінки особистості [7]. У багатьох дослідженнях автори підкреслюють значення культурної ідентичності у виникненні й подоланні міжетнічних непорозумінь [3].

Важливим напрямом є вивчення диференціально-психологічних аспектів конфлікту. Так, у роботах С. Максименка показано, що темперамент, емоційна регуляція та когнітивні стилі відіграють ключову роль у виборі стратегії поведінки в конфліктній ситуації. У зарубіжних дослідженнях підтверджено вплив культурних моделей мислення на формування індивідуальних та групових стратегій розв'язання суперечностей [1].

Окрему увагу приділено розвитку психологічних інтервенцій. українські дослідники аналізують ефек-

тивність тренінгових програм з формування толерантності та навичок конструктивного спілкування серед студентської молоді. У працях зарубіжних авторів підкреслюється необхідність інтеграції консультування й психокорекційних методів у систему підготовки фахівців, що працюють у мультикультурному середовищі [2].

Попри значний науковий доробок, актуальною залишається потреба комплексного підходу до вивчення конфліктів: урахування етнопсихологічних особливостей, історичного контексту розвитку уявлень про конфлікт, індивідуально-психологічних відмінностей та практичного аспекту створення тренінгових та психокорекційних програм. Саме ці аспекти становлять основу даного дослідження.

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні трансформації, що відбуваються в Україні та світі, супроводжуються зростанням кількості міжетнічних контактів, які нерідко набувають конфліктного характеру. В умовах глобалізації, масових міграційних процесів, воєнних подій та соціальної нестабільності проблема конструктивного розв'язання конфліктів виходить за межі окремих психологічних підходів і потребує міждисциплінарного аналізу.

У психології конфлікту накопичено значний теоретичний і практичний матеріал, проте питання поєднання етнопсихологічних чинників, історичного аналізу розвитку конфліктологічних ідей та диференціально-психологічних аспектів залишається недостатньо дослідженим.

Відповідно до Стандарту вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 565 від 24.04.2019 року для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія», інтегральною компетентністю є здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій, методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов [4]. Саме комплексність та невизначеність умов вимагає від фахівця-психолога володіти широким спектром фундаментальних знань, вмінь

та навичок на які необхідно спиратися, трансформувати та втілювати у власну професійну діяльність.

Незважаючи на те, що зв'язок між такими освітніми компонентами як «Історія психології», «Етнопсихологія», «Диференціальна психологія», «Психологія конфлікту», «Основи психологічного консультування», «Основи психотерапії», «Психопрофілактика», «Основи психологічного тренінгу» та «Основи психокорекції» на перший погляд є поверхневим та неоднозначним, ми збираємось довести зворотне.

Отже, **головна мета нашого дослідження** полягає у пошуку оптимальних шляхів інтеграції етнопсихологічних знань, історико-психологічного аналізу та диференціально-психологічних підходів у систему освітнього процесу та практичної підготовки майбутніх психологів. Для досягнення поставленої мети першочергове завдання вимагає розробки ефективних освітньо-професійних програм, які сприятимуть підвищенню професійної компетентності майбутніх фахівців та формуванню готовності до роботи у «комплексних та невизначених умовах» [4].

Виклад основного матеріалу. Історичний розвиток психології демонструє, як етнопсихологічні засади, диференціальні підходи й теорії конфлікту поступово інтегрувалися: від культурного аналізу до індивідуально-типологічних характеристик, аналізу конфліктологічних механізмів, і формування прикладних програм тренінгу та психокорекції.

Етнопсихологія як навчальна дисципліна у підготовці психологів формує розуміння культурної різноманітності та механізмів виникнення міжетнічних конфліктів. Особливе значення має аналіз колективної ідентичності, етностереотипів та ціннісних орієнтацій, які можуть як сприяти інтеграції, так і провокувати зіткнення. Викладання цих аспектів у закладах вищої освіти допомагає здобувачам усвідомити культурні чинники поведінки особистості та групи.

В освітньому процесі важливо підкреслювати, що знання етнопсихологічних основ конфлікту є не лише теоретичною підготовкою, а й практичним інструментом для майбутніх психологів у роботі з мультикультурними колективами. Таким чином, дисципліна стає базою для формування толерантності, емпатії та навичок міжкультурної комунікації [9].

Диференціальна психологія надає здобувачам вищої освіти зі спеціальності «Психологія» знання про індивідуальні відмінності, що визначають стиль поведінки у конфлікті: рівень агресивності, емпатійність, толерантність до невизначеності, стиль мислення тощо. Викладаючи ці положення у закладах вищої освіти, викладачі можуть підкреслювати взаємозв'язок індивідуальних характеристик і соціокультурних чинників у міжетнічних конфліктах.

Важливо, що здобувачі не лише опановують класифікації та методи діагностики, але й застосовують їх під час практичних занять – через рольові ігри, аналіз кейсів, навчальні тренінги. Це створює інтеграцію між теоретичним матеріалом і прикладними вміннями.

Знання з основ психологічного консультування, психотерапії, психопрофілактики, психологічного тренінгу та психокорекції у закладах вищої освіти набувають особливого значення, коли вони інтегруються у навчальні курси з історії психології, етнопсихології та психології конфлікту. Наприклад, тренінги толерантності, медіації та розвитку емоційного інтелекту можуть стати частиною освітньо-професійних програм, готуючи здобувачів до практичної діяльності.

Психокорекційні методики, зокрема когнітивно-поведінкові підходи або арт-терапевтичні техніки, розглядаються як засоби формування особистісної готовності майбутнього психолога працювати в умовах культурної різноманітності. Таким чином, освітній процес не обмежується теоретичною підготовкою, а передбачає розвиток практичних вмінь [5].

Поєднання історії психології, етнопсихології, психології конфлікту, диференціальної психології, а також основ психологічного консультування, психотерапії, психопрофілактики, психологічного тренінгу та психокорекції формує міждисциплінарний простір у підготовці майбутніх фахівців-психологів.

Такий підхід дозволяє:

- сформувати цілісне уявлення про природу конфліктів;
- інтегрувати знання з різних дисциплін у єдину систему;
- забезпечити практичну орієнтацію освітнього процесу;
- розвивати у здобувачів навички критичного мислення, аналізу й розв'язання складних соціально-психологічних проблем.

У контексті сучасної вищої освіти це відповідає тенденціям переходу до компетентнісної моделі навчання, де головним результатом є не лише засвоєння знань, а й здатність ефективно їх застосовувати у реальних професійних ситуаціях [3].

Аналіз етнопсихології конфліктів у контексті історії психології засвідчив, що формування сучасних підходів неможливе без урахування історичного розвитку дисципліни, починаючи від робіт М. Лазаруса, Г. Штайнталя та В. Вундта і закінчуючи сучасними теоріями міжгрупових відносин. Здобувачі-психологи у закладах вищої освіти повинні не лише засвоювати ці знання як теоретичний матеріал, але й навчатися застосовувати їх на практиці – у психологічних тренінгах, психокорекційних програмах та у психологічному консультуванні [8].

Диференціально-психологічний підхід дає змогу враховувати індивідуальні відмінності у конфліктах, що важливо як у діагностиці, так і в інтервенційній роботі. Інтеграція історико-психологічних, етнопсихологічних та прикладних знань забезпечує міждисциплінарний характер підготовки, сприяє розвитку критичного мислення та формує практичну компетентність майбутніх психологів.

Отже, освітній процес у сфері підготовки психологів повинен будуватися на поєднанні фундаментальної наукової традиції та сучасних методик психологічного консультування, психологічного тре-

нінгу і психокорекції, що уможлиблює формування готовності до роботи в умовах багатокультурності та соціальної нестабільності.

Етнопсихологія розглядає конфлікт не лише як зіткнення інтересів, а й як протиріччя між системами цінностей, традиціями та ментальними моделями. Культурні відмінності можуть проявлятися у стилях комунікації, рівні толерантності до невизначеності, домінуванні колективістських чи індивідуалістичних орієнтацій. Вони показують, що стратегії акультурації безпосередньо впливають на характер міжетнічних відносин [10].

У сучасних умовах актуальними залишаються питання збереження культурної ідентичності та формування готовності до діалогу. Як зазначає О. Савицька, конфлікти часто виникають через стереотипи та етноцентризм, подолання яких можливе лише за умови розвитку міжкультурної компетентності [6].

Важливим чинником у динаміці конфлікту є особистісні характеристики учасників взаємодії. Темперамент зумовлює інтенсивність емоційних реакцій, а рівень емоційного інтелекту визначає здатність до саморегуляції у стресових ситуаціях. Дослідження С. Максименка підтверджують, що особи з високим рівнем тривожності схильні обирати унікальні як стратегії поведінки у конфлікті, тоді як екстраверти частіше застосовують змагальні та кооперативні стилі [1].

Крім того, когнітивні стилі мислення (аналітичний чи інтегративний) впливають на схильність особистості до пошуку компромісу. У цьому контексті важливим завданням є врахування диференціально-психологічних відмінностей під час розробки освітньо-професійних програм для здобувачів спеціальності «Психологія».

У системі підготовки майбутніх психологів тренінг виступає дієвим інструментом формування практичних умінь і навичок конструктивної взаємодії. Програми психологічного тренінгу можуть бути спрямовані на розвиток:

- навичок міжкультурної комунікації;
- толерантності та емпатії;
- стресостійкості та емоційної регуляції;
- ефективних стратегій поведінки у конфлікті.

Як доводять чисельні наукові дослідження, систематичне застосування тренінгових занять у студентських групах підвищує рівень рефлексії та знижує частоту конфліктних ситуацій. Зарубіжні автори підкреслюють важливість використання інтерактивних методів, які відтворюють реальні сценарії міжетнічної взаємодії [1].

Психологічне консультування та психокорекція є важливими складовими підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Психологія», адже вони формують здатність майбутніх психологів працювати з емоційними переживаннями, страхами та упередженнями, що виникають у міжетнічних конфліктах. Психокорекційні програми дозволяють:

- знижувати рівень агресивності;
- розвивати навички самоконтролю;

- формувати здатність до емпатійного слухання;
- виробляти альтернативні моделі поведінки.

Консультативна практика, в свою чергу, сприяє більшій гнучкості у прийнятті рішень та зменшенню ймовірності ескалації конфлікту [8]. Для майбутніх психологів включення елементів консультування та психокорекції в освітній процес є надзвичайно важливим етапом професійної підготовки [11].

Вивчення конфліктів на стику історії психології, етнопсихології, диференціальної психології, основ психологічного консультування, психотерапії, психопрофілактики, психологічного тренінгу та психокорекції відкриває нові можливості для комплексної підготовки майбутніх фахівців. Такий підхід забезпечує:

- системність знань;
- здатність інтегрувати теорію та практику;
- розвиток критичного мислення;
- готовність до роботи в умовах невизначеності та культурного різноманіття.

Таким чином, викладений матеріал демонструє, що ефективна підготовка майбутніх психологів неможлива без урахування етнопсихологічних особливостей конфліктів, історичного аналізу наукових концепцій, вивчення індивідуальних відмінностей та практичного застосування методів психологічного консультування, тренінгових та психокорекційних програм.

Висновки. У ході аналізу виявлено, що проблема етнопсихологічних чинників конфліктів має глибокі історичні корені й водночас надзвичайну актуальність у сучасних умовах глобалізації та міжкультурних контактів. Розгляд конфліктів скрізь призму етнопсихології дозволяє виявити культурно-ціннісні передумови напруження у взаємодії, тоді як диференціально-психологічні підходи пояснюють індивідуальні відмінності у виборі стратегій поведінки.

Важливим завданням сучасної психологічної освіти і науки є інтеграція знань із різних напрямів – історії психології, етнопсихології, психології конфлікту, диференціальної психології, психологічного консультування, психотерапії, психопрофілактики, психологічного тренінгу та психокорекції. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє формувати у здобувачів вищої освіти спеціальності «Психологія» не лише академічні знання, а й практичні компетентності, необхідні для роботи з міжетнічними конфліктами.

Розробка та впровадження тренінгових програм сприяє розвитку емпатії, толерантності, комунікативної компетентності й уміння конструктивно долати суперечності. Психокорекційні практики та консультативна підготовка формують готовність майбутніх фахівців до роботи в умовах невизначеності, стресу та культурного різноманіття.

Отримані результати підтверджують важливість включення спеціалізованих курсів і програм в освітній процес закладів вищої освіти. Це дозволяє готувати психологів нового покоління, здатних інтегрувати теоретичні знання з практичними навичками, застосовувати міждисциплінарний підхід та ефективно працювати у сфері міжетнічних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Диференційна психологія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. академіка С.Д. Максименка, Київ.: Слово, 2013. 600с.
2. Диференціальна психологія: навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» / С4 «Психологія» [Електронне видання] / уклад.:Джежик О.В.Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : 2025. 91 с.
3. Історія психології: навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» / С4 «Психологія» [Електронне видання] / уклад.:Джежик О.В., Король К.М. Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : 2025. 106 с.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 № 565. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/053-Psykholohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>(дата звернення 22.08.2025).
5. Основи психокорекції: навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» / С4 «Психологія» [Електронне видання] / уклад.:Джежик О.В., Бакурідзе Н.Г. Нац.Ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : 2025. 77 с.
6. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія: Навч. посібн. 4-те вид., К.: Каравела, 2019. 264 с.
7. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості: Навчальний посібник. 2-ге вид., стереотипне. К.: Каравела, 2021. 372 с.
8. Цільмак О.М. Технології психологічного консультування : підручник / О. М. Цільмак ; підрозд. 2.4.2 у співавт. з А. Д. Онішкевич. Одеса : Астропринт, 2023. 212 с. з іл. (Серія «Психотехнології») ISBN 978–966–927–907–1
9. Шмаленко Ю.І., Єфтені Н.М. Вплив політичних конфліктів на цінності та ідентичність громадян України. *Габітус*.2024. № 62. С. 224–229. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.62.40>
10. Shmalenko Ju., Matviienkiv S., Lutsyshyn H., Anisimovych-Shevchuk O., Yeftieni N. The impact of political communication on the value in Ukrainian society during the crisis. *Public policy and administration*. Vol. 24 (2). 2025. P. 385–400. DOI: <https://doi.org/10.13165/VPA-25-24-2-16>
11. Tsilmak, O., Samara, O., Bessarab, A., Zoska, Y. and Sklianska, O. The impact of internet dependence on human behaviour and well-being: a socio-psychological analysis. *Multidisciplinary Science Journal*. 6, (May 2024), 2024ss0717. DOI: <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0717>

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.09.2025

Дата публікації: 30.09.2025